

Granice dozwolonej krytyki prasowej działalności osób pełniących funkcje publicznej

Wprowadzenie

Zagadnienie granic dozwolonej krytyki prasowej działalności osób pełniących funkcje publiczne stanowi aktualną i ważną, a zarazem trudną problematykę badawczą. Doniosłość tematyki wynika z faktu, że krytyka prasowa jest zjawiskiem bardzo częstym, a liczba procesów sądowych, w których podnoszony jest ten problem, wykazuje tendencję wzrastającą. Problem granic krytyki sprawia trudność, ponieważ wymaga osiągnięcia równowagi pomiędzy dwoma konstytucyjnymi wartościami, a mianowicie – zagwarantowaniem wolności wypowiedzi i jednocześnie poszanowaniem dóbr osobistych jednostki. Należy zauważyć, że prawo do krytyki prasowej stanowi jedno z fundamentalnych praw dziennikarza, często uznawane jako standard norm cywilizacyjnych i gwarancję demokratycznego społeczeństwa. Przypisywane krytyce prasowej funkcje sprawiają, że przedmiotowe zagadnienie odgrywa podstawową rolę w każdym państwie, będąc niejednokrotnie głównym tematem wielu dyskusji politycznych i społecznych. To aktualny temat wymagający kompleksowego rozważenia. Waga tego problemu jest tym większa, że środowiska mass mediów traktują każdy proces prasowy jak zamach na konstytucyjnie zagwarantowaną wolność wypowiedzi. Analiza prawa do krytyki jest problemem niełatwym, ponieważ na tle obowiązujących unormowań powstają liczne wątpliwości interpretacyjne i trudności w stosowaniu prawa.

Podjęta problematyka stanowi próbę ustalenia granic dozwolonej krytyki działalności osób pełniących funkcje publiczne. Przedmiotem rozważań są zagadnienia dotyczące problematyki prawa do krytyki oraz jej granic na gruncie prawa polskiego i Europejskiej Konwencji Praw Człowieka¹. Temat jest niezmiennie, od wielu lat, interesujący poznawczo. Żyjemy w świecie, w którym informacja stała się towarem znacznie cenniejszym niż dobra tradycyjnie kwalifikowane do kategorii bogactw. Problematyka krytyki prasowej jest zatem szczególnie doniosła w dobie masowych form komunikacji.

Autorka podjęła próbę wytyczenia granic dozwolonej krytyki prasowej działalności osób pełniących funkcje publiczne, poprzez wskazanie kryteriów ocen warunkujących legalność krytyki prasowej. Jest to zagadnienie trudne i kontrowersyjne, ponieważ ze względu na strukturę wypowiedzi krytycznej może ona przybierać postać wypowiedzi w sferze faktów lub w sferze ujemnych ocen. Przedmiotowy podział różnicuje kierunek i zakres kontroli wypowiedzi krytycznej. W książce poruszona została także problematyka sposobu rozstrzygnięcia konfliktu pomiędzy prawem do krytyki a posza-

¹ Konwencja o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności sporządzona dnia 4.11.1950 r. w Rzymie (Dz.U. z 1993 r. Nr 61, poz. 284 ze zm.).

nowaniem dóbr osobistych jednostki, w szczególności dobrego imienia, godności osobistej, prawa do prywatności i wizerunku.

W polskiej literaturze przedmiotu brak jest monografii dotyczącej problematyki granic dozwolonej krytyki prasowej. Zagadnienie to jest niezwykle rzadko podejmowane zarówno przez przedstawicieli doktryny polskiej, jak i judykatury. Dorobek orzeczniczy nie dostarcza pogłębionej analizy przedmiotowego zagadnienia. Sąd Najwyższy w pojedynczych sprawach analizował granice legalności krytyki². W literaturze przedmiotu można znaleźć wiele pozycji poświęconych zagadnieniu zniesławienia, jako szczególnej formy przekroczenia granic krytyki prasowej, oraz opracowania dotyczące ochrony dóbr osobistych naruszanych przez prasę, natomiast brak jest monografii odnoszącej się do tematu niniejszej rozprawy. Jedynymi opracowaniami dotyczącymi granic krytyki prasowej są publikacje *J. Sieńczyło-Chlabicz*. Autorka podjęła temat granic krytyki prasowej w monografii pt. *Naruszenie prywatności osób publicznych przez prasę. Analiza cywilnoprawna*³. Ponadto przedstawiła analizę przedmiotowego zagadnienia w artykułach opublikowanych w periodykach prawniczych: *Państwo i Prawo*⁴, *Głosa*⁵ oraz *Przegląd Prawa Handlowego*⁶. Tematykę granic krytyki podjęła również *E. Nowińska* w artykule *Wolność wypowiedzi prasowej a granice dozwolonej krytyki*⁷. Podjęcie problematyki jest ważne zarówno w sferze stanowienia, jak i stosowania prawa.

Problematyka granic krytyki prasowej stanowi także przedmiot rozważań Europejskiego Trybunału Praw Człowieka w Strasburgu. Z uwagi na powyższe zasadne było skorzystanie z bogatego dorobku orzeczniczego ETPCz. Analiza zagadnienia granic krytyki prasowej w płaszczyźnie prawno-porównawczej umożliwia w pełniejszy sposób przedstawianie omawianego prawa. Wybór EKPCz jako płaszczyzny porównawczej poddyktowany był przede wszystkim faktem, że Polska – jako strona EKPCz – obowiązana jest do jej przestrzegania, zaś orzecznictwo ETPCz oddziałuje na wykładnię i interpretację przepisów prawa krajowego. Istotnym argumentem przemawiającym za wykorzystaniem orzecznictwa ETPCz jest także uwzględnienie ukształtowanych w tym zakresie standardów prawnych, wyrażających istniejące współczesne tendencje interpretacyjne oraz umożliwienie wypracowania tła dla oceny polskich rozwiązań prawnych. Dokonana analiza dostarczyła impulsów pomocnych do formułowania wniosków na gruncie

² Post. SN z 1.7.2009 r., III KK 52/09, OSNKW 2010, Nr 1, poz. 2.

³ *J. Sieńczyło-Chlabicz*, *Naruszenie prywatności osób publicznych przez prasę. Analiza cywilnoprawna*, Kraków 2006.

⁴ *J. Sieńczyło-Chlabicz*, *Granice dozwolonej krytyki działalności osób pełniących funkcje publiczne*, PiP 2006, z. 6.

⁵ *J. Sieńczyło-Chlabicz*, *Krytyka prasowa i jej granice w świetle orzecznictwa sądów polskich*, *Głosa* 2006, Nr 2.

⁶ *J. Sieńczyło-Chlabicz*, *Granice dopuszczalnej krytyki osób publicznych*. *Głosa do wyroku SN z dnia 5 kwietnia 2002 r. (II CKN 1095/99)*, PPH 2004, Nr 3.

⁷ *E. Nowińska*, *Wolność wypowiedzi prasowej a granice dozwolonej krytyki*, w: *T. Gardocka, J. Sobczak* (red.), *Dylematy praw człowieka*, Toruń 2008.

polskiego porządku prawnego. Ponadto sformułowana po raz pierwszy przez ETPCz teza o szerszych granicach krytyki prasowej działalności osób pełniących funkcje publiczne stanowi ważne tło do przemyśleń i dostarcza szerszego spojrzenia na zagadnienie stanowiące przedmiot monografii.

Książkę podzielono na dwie części, które łącznie obejmują VII rozdziałów. Pierwsza część pracy poświęcona jest zagadnieniom ogólnym i obejmuje rozdziały od I do III. Natomiast druga, tj. rozdziały od IV do VII, przedstawia dwa obszary badawcze, w których poddano analizie podstawowe obowiązki dziennikarzy podejmujących krytykę prasową, w tym obowiązek ochrony dóbr osobistych oraz granice legalności krytyki w sferze ocen i krytyki w sferze faktów, jak również rozszerzone granice krytyki działalności osób pełniących funkcje publiczne.

Rozdział I został poświęcony przedstawieniu zagadnienia krytyki prasowej w ujęciu historycznym. Analiza historyczno-porównawcza była niezbędnym elementem nie tylko w wyjaśnieniu etapów rozwoju prawa do krytyki, ale także pomocna w oddaniu intencji prawodawcy, co z kolei ułatwiło kształtowanie wykładni prawa. Rozważania w zakresie kształtowania unormowań prawnych odnoszących się do krytyki obejmują okres od prawa rzymskiego do czasów współczesnych. Przedstawiony szeroki zakres czasowy zmusił do przyjęcia pewnego uproszczenia i uogólnienia dziejów prawa do krytyki. Autorka jednak w sposób zamierzony przedmiotem badań objęła okres starożytności. Odwołanie się do rozwiązań wypracowanych w prawie rzymskim miało na celu wykazanie, że rządzący zawsze zdawali sobie sprawę z tego, że najistotniejszym regulatorem mechanizmu rządzenia są przepisy regulujące zasady wolności wypowiedzi. W prawie rzymskim przepisy prawa karnego o zniesławieniu kształtowały w sposób zasadniczy prawo do krytyki. W sposób niewidoczny zawężyły prawo obywateli do krytyki. Dopiero na tle rozwoju historycznego możliwe jest ukazanie ewolucji, jaka zaszła od momentu ustanowienia w starożytności uprzywilejowanej pozycji władzy, do obecnie funkcjonującego standardu szerokiego prawa do krytyki działalności osób pełniących funkcje publiczne.

W rozdziale II wprowadzono prawo do krytyki z szerszego pojęcia wolność wypowiedzi. Podjęto rozważania dotyczące konstrukcji wolności wypowiedzi oraz jej rozumienia na gruncie EKPCz, prawa konstytucyjnego oraz krajowego prawa prasowego. Niezbędne było także rozważenie stosunku pojęć: wolności wypowiedzi a wolności prasy i stworzenie katalogu różnych rodzajów wypowiedzi w zależności od zakresu przysługującej im ochrony.

Rozdział III przedstawia analizę pojęcia krytyki prasowej. W rozdziale tym przeprowadzono rozważania dotyczące struktury wypowiedzi krytycznej, przedmiotu krytyki oraz jej funkcji. Analiza pojęcia krytyki wymagała również przeprowadzenia pogłębionych rozważań w odniesieniu do różnych jej rodzajów i konieczności stosowania odmiennych kryteriów oceny jej granic. W rozdziale poruszone zostały także wątki poboczne, dotyczące pojęcia satyry i karykatury, w tym rozważenie stosunku wolności przekazu satyrycznego do ochrony dobrego imienia.

Czwarty rozdział dotyczy analizy podstawowych obowiązków dziennikarzy uprawiających krytykę prasową. Problematyka wymagała gruntownej analizy każdej powinności dziennikarskiego postępowania. Analiza obowiązków dziennikarzy miała na celu wykazanie, jak poszczególne obowiązki wpływają na zakres prawa do krytyki. Wskazano także przesłanki, które powinny być spełnione, aby można było uznać, że dziennikarz działał z dochowaniem szczególnej staranności wymaganej przepisami prawa prasowego. Rozważono również czy obowiązek szczególnej staranności może wpływać na wyłączenie bezprawności. Jest to problem, który wywołuje kontrowersje i polemikę zarówno w doktrynie, jak i judykaturze.

W rozdziale V podjęta została problematyka obowiązku ochrony dóbr osobistych przez dziennikarzy podejmujących krytykę. Rozważania dotyczące dziennikarskiego obowiązku ochrony dóbr osobistych stanowią szczególną materię, gdyż naruszenie czci czy prywatności jednostki w środkach masowego przekazu jest najdotkliwszą formą naruszenia. W rozdziale poddano analizie różnice pomiędzy pojęciem czci a pojęciem dobrego imienia, z powodu uznawania tych sformułowań za synonimy przez przedstawicieli doktryny i judykatury. Podjęto także próbę stworzenia katalogu podstawowych naruszeń dóbr osobistych przez prasę, poświęcając szczególną uwagę takim wartościom, jak: dobre imię, godność osobista, prywatność, wizerunek.

W rozdziale VI dokonano wykładni przepisu art. 41 PrPras stanowiącego kontrtyp dozwolonej krytyki prasowej. Na tej podstawie wskazano, że ustawodawca różnicuje pojęcie krytyki, dokonując jej podziału na krytykę w sferze faktów oraz ujemne oceny. Problematyka ta jest kwestią sporną na gruncie doktryny, która funkcjonujące w obrębie Prawa prasowego pojęcia krytyki i ujemnych ocen traktuje jako synonimy. Zaproponowano przyjęcie odmiennych kryteriów oceny legalności granic dozwolonej krytyki prasowej w sferze faktów oraz ujemnych ocen.

Rozdział VII dotyczy zagadnienia rozszerzonych granic krytyki prasowej działalności osób pełniących funkcje publiczne. Przedmiotem rozważań było ustalenie, czy status osoby wpływa bezpośrednio na zakres rozszerzonych granic krytyki. Konieczne było także rozważenie wzajemnego stosunku pomiędzy pojęciami osoby wykonującej działalność publiczną a osoby pełniącej funkcje publiczne. Badania skoncentrowane zostały na wskazaniu okoliczności, która przesądza o rozszerzonych granicach dozwolonej krytyki prasowej działalności osób pełniących funkcje publiczne.

Publikacja nie obejmuje problematyki karnoprawnej ochrony czci. Tradycyjnie główny ciężar ochrony czci jednostki spoczywa na prawie karnym. Jest to temat istotny i aktualny, jednakże z uwagi na specyfikę tego zagadnienia i istniejące odrębności, poza zakresem rozważań pozostawiono analizę znamion przestępstwa zniesławienia i znieważenia. Tematyka ta znacznie powiększyłaby rozmiar niniejszej pracy, a w zasadzie wymagałaby przygotowania odrębnej monografii. Rozważania zostały ograniczone do aspektu cywilnoprawnego naruszenia dóbr osobistych przez prasę. Omawiając zagadnienia związane z prawem do krytyki a ochroną dóbr osobistych jednostki, nie sposób jednak było oderwać się całkowicie od rozwiązań i dorobku prawa karnego. W pracy wielokrotnie odwoływano się do orzeczeń sądów karnych zapadłych na tle stosowania

ustawy z 6.6.1997 r. – Kodeks karny⁸, w szczególności art. 212, 213, 214 i 216. Konieczne jednak było zachowanie rozgraniczenia bezprawności na płaszczyźnie prawa cywilnego i prawa karnego.

W książce dokonano pewnej selekcji, a zwłaszcza ograniczono problematykę dotyczącą pojęcia, zakresu i charakteru dóbr osobistych. Objętość monografii nie pozwala ustosunkować się do wielu zagadnień, w szczególności dotyczących genezy i definicji poszczególnych dóbr osobistych. Zasadne jedynie było przybliżenie rozumienia pojęcia czci. W literaturze przedmiotu i w orzecznictwie zauważyć można bowiem chaos terminologiczny wynikający z zamiennego używania pojęć: czci, dobrego imienia, honoru, reputacji. Z uwagi na to konieczne było ustalenie wzajemnych relacji pomiędzy tymi pojęciami.

Warszawa, lipiec 2020 r.

Monika Nowikowska

⁸ T.j. Dz.U. z 2019 r. poz. 1950 ze zm.

[Przejdź do księgarni →](#)



ksiegarnia.beck.pl